

Karol BOJKOWSKI

Nowe stanowisko *Paladin mucronatus* McCoy w warstwach brzeźnych (namur A)

WSTĘP

Opracowując stratygrafię wiercenia Czeladź 16, założonego na nadaniu kopalni węgla kamiennego Czeladź (region dąbrowski Górnośląskiego Zagłębia Węglowego), stwierdziłem w poziomie faunistycznym Barbara (V) kilkanaście okazów (*pygidium*) *Paladin mucronatus* McCoy. Forma ta uważana jest dotychczas za jedną z nielicznych, mogących w pewnym stopniu spełniać rolę skamieniałości przewodnich dla poziomu Franciszka w warstwach brzeźnych. Nowe wyniki badań nad fauną morską z wymienionych warstw zdają się przeczyć panującemu w literaturze pogładowi o roli, jaką przypisuje się gatunkowi *Paladin mucronatus* McCoy.

PRZEGLĄD WYSTĘPOWANIA PALADIN MUCRONATUS MCCOY W WARSTWACH BRZEŹNYCH

Paladin mucronatus McCoy został po raz pierwszy opisany przez F. Roemera (1870) jako *Phillipsia mucronata* n. sp. na podstawie okazów zebranych w Gołonogu. W późniejszej pracy (1876) wymieniony autor nazwał tę formę *Griffithides acuminatus* Roem. Z tego faktu wynika, że Roemer dostrzegł różnicę między okazami opisanymi przez siebie, a formami wcześniej oznaczonymi (1844) przez McCoya. Opracowując faunę z Gołonoga R. Cramer (1910) przyjął, że formy opisane przez McCoya i F. Roemera są identyczne. R. Klebelsberg (1912) w pracy dotyczącej morskiej fauny warstw ostrawskich przyjmuje obecność dwóch gatunków trylobitów w poziomie V (obecnie nosi on nazwę poziomu Franciszka — X), tj. *Phillipsia* (?*Griffithides*) *mucronata* McCoy i *Griffithides* (?*Phillipsia*) *acuminatus* Roem.

Nowe stanowisko występowania interesującego nas gatunku z rejonu Ostrawy sygnalizuje V. Šusta (1928). Napotkał on w poziomie Enna (VII) formy, które oznaczył jako *Phillipsia mucronata* McCoy (nie podając jej fotografii lub opisu). Opracowania trylobitów z karbonu górnego na

Górnym Śląsku podjął się M. Schwarzbach. Wyniki tej pracy opublikował on w 1935 r., przyjmując, że nie ma różnicy pomiędzy rodzajami *Phillipsia acuminata* Roem. z 1876 r. a *Phillipsia mucronata* Roem. z 1870 r. Autor stwierdza występowanie *Phillipsia mucronata* McCoy tylko w poziomie Franciszka (X) oraz w Gołonogu (piaskowcu gołonoskim), uważając, że forma ta ma charakter skamieniałości przewodniej dla tego poziomu. Wydziela on przy tym jeszcze dwa warianty tego gatunku, a mianowicie *subcarinata* i *vasta*. Wymieniony autor (1949) opisując faunę karbońską z wiercenia Strzyżów (rejon Nadbuża) wymienia obecność omawianej formy z namuru, podając przy tym, że na Górnym Śląsku znana jest ona z poziomu Enna (VII) i Franciszka (X). S. Weigner (1937) oznaczył faunę piaskowców z Gołonoga przyjmując, że istnieją różnice pomiędzy gatunkami *Griffithides acuminatus* Roem. a *Griffithides mucronatus* McCoy, niemniej jednak obie te formy występują w tymże piaskowcu.

W 1951 r. A. Příbyl przeprowadza rewizję trylobitów karbońskich opisanych z obszaru morawsko-śląskiego. Dla tego gatunku przyjmuje nową nazwę rodzajową *Weberides*, którą wprowadził w 1942 r. F. R. C. Reed w oparciu o genotyp *Phillipsia mucronata* McCoy. A. Příbyl nie uznaje różnic pomiędzy gatunkami *Phillipsia mucronata* McCoy a *Griffithides acuminatus* Roem., jak również neguje istnienie wariantów tej formy wydzielonych przez M. Schwarzbacha. Wymieniony autor zakłada, że wydzielenie wariantów tego gatunku spowodowane było niekompletnymi okazami, które często są ponadto zdeformowane. Odnośnie do okazów z różnych poziomów warstw ostrawskich oznaczonych przez V. Šustę (1928) jako *Griffithides mucronatus* Roem. (tab. 14, rys. 21, 25, 26 i 30) A. Příbyl przyjmuje, że są to formy, które należy określić jako *Weberides mládeki mládeki* Smetana. *Weberides mucronatus* McCoy według A. Příbyla występuje w karbonie górnośląskim w poziomie Franciszka (X) i w piaskowcu z Gołonoga. W 1958 r. zakomunikowałem o występowaniu omawianego gatunku w poziomie Franciszka (X) w rejonie gliwickim i rybnickim, nadmieniając przy tym, że formę tę w rejonie rybnickim A. Makowski napotkał w poziomie Enna (VII).

Na podstawie materiałów uzyskanych z wierceń, które były założone na obszarze Stařič (czechosłowacka część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego) F. Řehoř i M. Řehořová (1958) stwierdzają występowanie formy *Weberides mucronatus* McCoy w poziomie Štura.

W rejonie dąbrowskim Górnośląskiego Zagłębia Węglowego S. Doktorowicz-Hrebnički (1935) stwierdził występowanie trylobitów w warstwach grodzieckich (najwyższy odcinek namuru A). Najniższy poziom morski wymienionych warstw, który uważany jest za odpowiednik poziomu Barbara z zachodniej części Zagłębia, według tego autora nie zawiera trylobitów. Jest rzeczą nader interesującą, że gatunek *Griffithides acuminatus* Roem. S. Doktorowicz-Hrebnički napotkał w poziomie występującym w stropie pokładu węgla Andrzej V. Wymieniony autor nie podaje opisu lub rysunku omawianego gatunku. Z tego też powodu nie można podjąć dyskusji, czy wymieniona forma w tym poziomie wykazuje dostateczną ilość cech pozwalających na jej odróżnienie od gatunku *Phillipsia*

mucronata McCoy przy obecnie panujących poglądach. Podobne zastrzeżenia nasuwać się mogą co do formy wymienionej z poziomu Enny przez V. Šustę (1928)¹.

Zagadnienie identityczności wymienionych wyżej form ma doniosłe znaczenie, ponieważ przyjęcie omówionego twierdzenia M. Schwarzbacha (1935) i A. Příbyla (1951) zmienia wybitnie jej rozprzestrzenienie pionowe w profilu karbonu górnośląskiego. Na podstawie przytoczonego wyżej twierdzenia M. Schwarzbacha i A. Příbyla można przyjąć warunkowo, że forma *Griffithides acuminatus* Roem. wymieniona z poziomów morskich warstw grodzieckich przez S. Doktorowicz-Hrebnickiego jest formą *Weberides mucronatus* McCoy. Rozprzestrzenienie formy *Paladin mucronatus* McCoy² na obszarze Górnośląskiego Zagłębia Węglowego przy uwzględnieniu wyżej wymienionego założenia przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Rozprzestrzenienie formy *Paladin mucronatus* McCoy w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym

Poziom morski	Rejon			
	Ostrawa	Rybnik	Gliwice	Dąbrowa Górnicza
W stropie pokładu Andrzej (V) Barbara (V)				x? x (wiercenie Czeladź 16)
Enna (VII) Franciszka (X)	x? x	x x	x	x (piaskowiec z Gołonoga)
Štur (XVI)	x			

Brak wymienionej formy w poziomie Štura z rejonu rybnickiego i gliwickiego wynika prawdopodobnie z niedostępności tego poziomu przez roboty górnicze lub wiertnicze.

OPIS

Podrodzina: *Phillipstinae* (Oehlert, 1886), Příbyl, 1946

Rodzaj: *Paladin* Weller 1936

Paladin mucronatus McCoy 1844

(Tabl. I., fig. 1, 2, 3)

¹ Dzięki uprzejmości Prof. S. Doktorowicz-Hrebnickiego autor miał możliwość wglądu do jego notatek geologicznych dotyczących arkusza Grodziec. Na podstawie rysunku można było stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, że podana w pracy S. Doktorowicz-Hrebnickiego (1935) forma *Griffithides acuminatus* Roem. z poziomu Roamera jest formą *Phillipsta latilimbata* Schwb., czyli według A. Příbyla (1951) *Weberides mládeki* Smetana.

² Uzasadnienie przyjętej nazwy rodzajowej podane jest przy opisie paleontologicznym zebranych okazów.

- 1935 *Phillipsia mucronata* McCoy, M. Schwarzbach: Die Trilobiten im Oberkarbon Oberschlesiens, str. 432, tabl. 27, rys. 1.
- 1935 *Phillipsia mucronata* var. *subcarinata* Schwb., M. Schwarzbach: Die Trilobiten im Oberkarbon Oberschlesiens, str. 434, tabl. 27, rys. 2.
- 1935 *Phillipsia mucronata* var. *vasta* Schwb., M. Schwarzbach: Die Trilobiten im Oberkarbon Oberschlesiens, str. 434, tabl. 27, rys. 3.
- 1951 *Weberides mucronatus* McCoy, A. Přibyl: O moravskoslezských karbonových trilobitech, str. 11, tabl. I, rys. 8, tabl. II, rys. 4—6.

Pełny wykaz synonimiki podany jest w pracy M. Schwarzbacha (1935) i A. Přibyla (1951).

Materiał: 11 *pygidium*ów, niekiedy uszkodzonych. Okazy pochodzą z poziomu Barbara w wierceniu Czeladź 16.

Wymiary *pygidium*

	Okazy		
	I	III	III
długość (bez kolca)	6,0 mm	3,3 mm	4,3 mm
szerokość (tr.) u góry	7,0 mm	4,2 mm	5,4 mm
długość osi	5,0 mm	2,7 mm	3,2 mm
szerokość osi (tr.) u góry	2,0 mm	1,0 mm	1,5 mm
długość kolca	1,2 mm	1,1 mm	
liczba pierścieni na osi	15	15	15
liczba segmentów na <i>pygidium</i>	9	9	9
szerokość listwy obrzeżającej <i>pygidium</i>	1,0 mm	0,4 mm	0,9 mm

Tarcza ogonowa (*pygidium*) ma kształt eliptyczny; wyraźnie oddziela się na niej dwiema bruzdami część osiowa (*rachis*) od dwóch płatów bocznych (*pleurae*). Otoczona jest wygiętą listwą, która ku dołowi przechodzi w dość długi kolec. Szerokość osi (tr.) jest prawie równa szerokości płata bocznego mierzonego na górnym brzegu *pygidium*. Oś nie jest zbyt wysoka, łagodnie zaokrąglona. Segmenty na płatach bocznych są zaokrąglone wyraźnie, oddzielając się od siebie, i wygięte ku dołowi stromo. Na powierzchni listwy zaznacza się delikatne podłużne prążkowanie.

Podany opis zgadza się z opisem podanym przez McCoya oraz z rysunkami R. Klebelsberga (tab. 23, rys. 11, 12, 14), jak również z wymiarami i fotografiami (tab. 27, fig. 1, 2) M. Schwarzbacha. Okazy z poziomu Barbary wykazują duże podobieństwo do form przedstawionych na tablicy I, figura 8 i tablicy II, figury 4—6 przez A. Přibyla. Opis podany przez F. R. C. Reeda dla rodzaju *Weberides* jest zgodny z podanym wyżej opisem i wymiarami. W 1936 r. J. M. Weller opisał nowy rodzaj *Paladin*, opierając się na formie *Griffithides morrowenis* Mather 1915. Porównując opisy tych dwóch rodzajów podanych przez wyżej wymienionych autorów nie można stwierdzić takich cech, które potwierdziłyby ich odrębność. Z tego też powodu przyjąłem wcześniejszą nazwę rodzajową podaną przez J. M. Weller. Również A. Přibyl (1955) w miejsce nazwy rodzajowej *Weberides* przyjął *Paladin*, podając wyczerpujące uzasadnienie.

Opisany gatunek jest kosmopolityczny, znany w Szkocji, Irlandii, ZSRR (Zagłębie Donieckie).

UWAGI KOŃCOWE

Ilość punktów w całym Zagłębiu, z których materiał faunistyczny został zebrany z możliwie jak najbardziej kompletnego profilu warstw brzeżnych, jest mała. Fauna nie we wszystkich przypadkach oznaczona jest według obecnie przyjętych kryteriów paleontologicznych. Podane fakty utrudniają przedstawienie możliwie dokładnego obrazu rozprzestrzenienia horyzontalnego i pionowego *Paladin mucronatus* McCoy w wymienionych warstwach.

W rejonie dąbrowskim rozwój litologiczny warstw brzeżnych i rozmieszczenie w ich profilu stratygraficznym poszczególnych poziomów faunistycznych wskazuje, że panowały tu inne warunki sedymentacyjne niż w zachodniej części Zagłębia. Potwierdzenie tego zjawiska znajdujemy między innymi również w habitusie faunistycznym poziomów morskich. Przyjęte warunkowo występowanie omawianego gatunku w środkowej części warstw grodzieckich może w wyniku dalszych badań okazać się słuszne. Dotychczasowe wyniki badań nie potwierdziły pojawienia się interesującej nas formy w wysokich poziomach warstw porębskich³.

Reasumując podane wyżej fakty należy podkreślić, że *Paladin mucronatus* McCoy ma różny zasięg w profilu horyzontalnym i pionowym warstw brzeżnych. Zjawisko to związane jest z poszczególnymi rejonami Zagłębia. W zachodniej części występuje on z reguły w poziomach przewodnich, które są odzwierciedleniem ingresji morskich. W rejonie dąbrowskim oraz we wschodniej części Zagłębia zagadnienie pojawienia się omawianej formy w warstwach brzeżnych wymaga jeszcze dalszych badań. *Paladin mucronatus* McCoy nie może być przy obecnym stanie poznania jego występowania w wymienionych warstwach uważany za skamieniałość przewodnią dla poziomu morskiego Franciszka.

Górnośląska Stacja I.G.

Nadesłano dnia 16 sierpnia 1960 r.

PIŚMIENNICTWO

- BOJKOWSKI K. (1958) — Stratygrafia warstw ostrawskich w świetle badań makrofaunistycznych. Kwart. geol., 2, p. 532—543, nr 3. Warszawa.
- CRAMER R. (1913) — Die Fauna von Gołonóg. Jb. preuss. geol. L.—A., nr 31 [1910], p. 129—167. Berlin.
- DOKTOROWICZ-HREBNICKI S. (1935) — Mapa Szczegółowa Polskiego Zagłębia Węglowego. Objaśnienia do arkusza Grodziec. Państw. Inst. Geol. Warszawa.
- KLEBELSBERG R. (1912) — Die marine Fauna der Ostrauer Schichten. Jb. Keiser. Königl. Geol. R.—A., 3, p. 461—556. Wien.

³ Warstwy porębskie są w zachodniej części Zagłębia odpowiednikiem warstw grodzieckich.

- PŘIBYL A. (1951) — O moravskoslezských karbonských trilobitech. Rozpr. Čsl. Akad. Véd., 9, nr 24, p. 1—22. Praha.
- PŘIBYL A. (1955) — O nomenklatuře dvou karbonských trilobitových rodů (Paladin a Weberides) a klasifikaci podčeledi Philipsinae (Ochler, 1886) Přibyl, 1946. Přírodověd. Sborn. Ostravs. Kraje, 16, nr 3, p. 400—411. Opava.
- REED F. R. C. (1942) — Some new Carboniferous trilobites. Ann. Mag. Nat. Hist., 11, nr 9, p. 649—672. London.
- ŘEHOŘ F., ŘEHOŘOVÁ M. (1958) — Štúrův mořský horizont v ostravském karbonu. Časopis. min. a geol., 3, nr 1, p. 56—58. Praha.
- ROMER F. (1876) — Lethaea palaeozoica. Stuttgart.
- SCHWARZBACH M. (1936) — Die Trilobiten im Oberkarbon Oberschlesiens. Jb. preus. geol. L—A., nr 56, [1935], p. 423—443. Berlin.
- SCHWARZBACH M. (1949) — Die Fauna des Bug — Karbons, ihre stratigraphische und paläogeographische Bedeutung. Palaeontogr., nr 97, [A], p. 1—74. Stuttgart.
- WEIGNER S. (1937) — Fauna piaskowców z Gołonoga. Spraw. Państw. Inst. Geol., 9, nr 2, p. 2—63. Warszawa.
- WELLER J. M. (1936) — Carboniferous trilobite genera. J. Paleont., nr 10, p. 704—714. Menasha.

Кароль ВОЙКОВСКИ

**НОВОЕ МЕСТОИЗОЖДЕНИЕ PALADIN MUCRONATUS М с С о у
В КРАЕВЫХ СЛОЯХ (НАМЮР А)**

Резюме

В керне скважины Челябинь 16, расположенной на концессии угольной копи Челябинь (Домбровский район Верхнесилезского угольного бассейна), найден *Paladin mucronatus* М с С о у в морском горизонте Барбара (V) краевых слоев (намюр А). До сих пор эта форма считалась одной из немногих руководящих окаменелостей для морского горизонта Францишка (X). По новейшим исследованиям и на основании существующих материалов доказано, что *Paladin mucronatus* М с С о у появляется в различных горизонтах упомянутых слоев, зависимо от отдельных районов бассейна. В настоящее время нельзя считать этого вида руководящим для горизонта Францишка (X).

Karol BOJKOWSKI

NEW LOCALITY OF PALADIN MUCRONATUS MCCOY IN THE MARGINAL BEDS (NAMURIAN A)

Summary

In bore-hole Czeladź 16, situated on the concession of coal pit mine Czeladź (Dąbrowa region of Upper Silesian Coal Basin), there was discovered, in the marine horizon Barbara (V) of the Marginal beds (Namurian A): *Paladin mucronatus* McCoy.

Hitherto, this form has been considered one of the few index fossils for the marine horizon Franciszka (X). In view of recent investigations and on the basis of existing material it has now been proved that *Paladin mucronatus* McCoy appears in various horizons of the discussed beds. This symptom is connected with individual regions of the Coal Basin. Thus, this species can not any more be considered the index fossil for horizon Franciszka (X).

TABLICA I

Fig. 1. *Paladin mucronatus* McCoy, odcisk *pygidium*, pow. 10 ×

Paladin mucronatus McCoy, imprint of *pygidium*, × 10

Fig. 2. *Paladin mucronatus* McCoy, odcisk *pygidium*, pow. 10 ×

Paladin mucronatus McCoy, imprint of *pygidium*, × 10

Fig. 3. *Paladin mucronatus* McCoy, odcisk *pygidium*, pow. 8 ×

Paladin mucronatus McCoy, imprint of *pygidium*, × 8

Fot. W. Przygocki

Fig. 1

Fig. 2

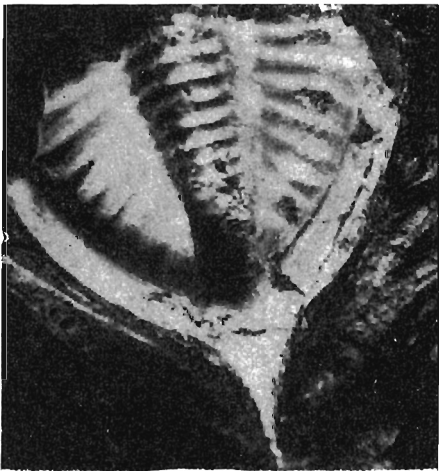

Fig. 3